

FRANSIZ YAZININDA SALGIN HASTALIK İZLEĞİ*

Mükremin YAMAN**

FRANSIZ YAZININDA SALGIN HASTALIK İZLEĞİ

2020 Yılı Mart ayından beri bütün Dünyayı sarsan Korona virüs, ya da tıp terimiyle Covid-19, olarak adlandırılan bir salgın hastalıkla karşı karşıya yaşamaktayız. Salgın 2022 yılı sonuna doğru yoğunluğunu büyük ölçüde kaybetmiş olsa da varlığını sürdürmektedir. Küresel ölçekte bu hastalığa yakalanarak yaşamını kaybeden insan sayısı çok ürkütücü boyutlara ulaşmıştır. Salgının durdurulması için bütün ülkeler başta kapanma olmak üzere pek çok koruma önlemi almışlar, salgınla savaşında önemli olan kapanma önlemi yanında da salgın hastalıklarla baş edebilmenin en geçerli yolu olan aşılama çalışmalarına hız vermiş, virüsün yol açtığı hastalığın sağaltımında da ilaç geliştirme çabalarını yoğunlaştırmışlardır. Salgın Dünya ekonomisini olumsuz yönde etkilerken, özellikle az gelişmiş ülkeler yönünden yük çok daha olumsuz olmuştur. İnsanlık tarihi toplumlari ve bireyleri derinden etkileyen savaş, doğal afet, salgın hastalık gibi yıkımlarla doludur. Çok uzak geçmişten yakın geçmişe dek uzanan zaman içinde insanlığın yaşadığı bu yıkımlar çeşitli biçimlerde anlatılagelmiştir. İçinde yaşadığımız Covid-19 salgınının toplumlari ve bireyleri nasıl etkilediğini şu aşamada bilme olanağımız yoktur. Gelecekte elbette bu konuda pek çok araştırma yapılacak, salgın pek çok anlatının izleğini oluşturacaktır. Geçmiş dönemlerde küresel ve yerel ölçekte yaşanan değişik salgınlara gönderme yapan ya da izleğini bütünüyle bir salgına dayandıran kurgusal anlatıların sayısı az değildir. Bu çalışmada, geçmişten günümüze Fransız yazarların kolera, veba ve başka ürkütücü salgınlari anlatılarında nasıl işlediklerini ortaya koyma amaçlanmıştır. Oldukça geniş olan konuyu ana çizgileriyle görebilmek için sınırlı, ancak kapsayıcı bir bütüncü oluşturulmuş ve her birisinde salgın hastalığın işleniş biçimi, kapsamı ve amacı çözümlenmeye çalışılmıştır. Bütüncü içinde yer alan yapıtlar yayın tarihlerine göre şöyledir: Victor Hugo, *Les Misérables (Sefiller)* (1862); Albert Camus, *La Peste (Veba)* (1947); Jean Giono, *Le Hussard sur le toit (Damdaki Süvari)* (1951); Marcel Pagnol, *Les Pestiférés (Vabalılar)* (1977) ve Jean-Marie Gustave Le Clézio, *La Quarantaine (Karantina)* (1997).

Anahtar Sözcükler: *Salgın, karantina, kolera, veba, çiçek hastalığı*

LE THEME D'EPIDEMIE DANS LA LITTERATURE FRANÇAISE

Nous vivons depuis le mois de mars 2020 avec l'épidémie bouleversant tout le monde entier et causée par un virus appelé Corona ou bien le Covid-19 selon la terminologie médicale. L'épidémie persiste encore même si elle a perdu considérablement sa densité ver la fin de l'année 2022. Le nombre des personnes qui ont perdu leur vie à cause de cette maladie a atteint des dimensions effrayantes. Pour pouvoir arrêter l'épidémie, tous les pays ont pris des mesures de protection, à priori le couvre-feu qui est très important en cas d'épidémie, accéléré simultanément l'opération de vaccination étant le moyen le plus efficace dans la lutte contre les épidémies et intensifié les efforts de développer les médicaments pour le traitement des malades atteints de ce virus. L'épidémie en question a eu effet négatif en général sur l'économie mondiale, mais les dégâts ont été encore plus lourds vis-à-vis des pays économiquement moins favorisés. L'histoire de l'humanité est pleine des catastrophes comme les guerres, les événements naturels et les maladies épidémiques qui touchent profondément les communautés et les individus. Depuis le passé très lointain jusqu'à nos jours ces catastrophes vécues de l'humanité ont fait l'objet des narrations en différentes formes. Nous ne pouvons savoir à ce stade à quel point a affecté les communautés et les individus la pandémie dans laquelle nous vivons. A l'avenir bien des recherches seraient faites en la matière et la pandémie serait le thème de tant de récits. N'est pas petit le nombre des récits fictifs se référant à de diverses épidémies

* Geliş tarihi: 08.01.2024 – Kabul tarihi: 28.02.2024

** Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü Emekli Öğretim Üyesi, mukremin@atauni.edu.tr, ORCID:0000-0001-6370-5983

vécues dans le passé à l'échelle mondiale et locale. Cette recherche a pour but de considérer les manières dont les écrivains français traitent, d'hier à aujourd'hui, des épidémies terribles comme le choléra, la peste et autres dans leurs œuvres littéraires. A cet effet, nous avons constitué un corpus restreint mais englobant pour pouvoir traiter du sujet dans ses principales lignes et nous avons cherché à analyser, dans chacune de ces œuvres, la manière dont est traitée l'épidémie. Les œuvres incluses dans le corpus sont les suivantes selon leurs dates de parution : Victor Hugo, *Les Misérables* (1862); Albert Camus, *La Peste* (1947); Jean Giono, *Le Hussard sur le toit* (1951); Marcel Pagnol, *Les Pestiférés* (1977) et Jean-Marie Gustave Le Clézio, *La Quarantaine* (1997).

Mots-clés : Epidémie, quarantaine, choléra, peste, variole

THE TRACE OF EPIDEMIC DISEASE IN FRENCH LITERATURE

Since March 2020, we have been living with an epidemic called Coronavirus, or Covid-19 in medical terms, which has shaken the whole world. Although the epidemic has largely lost its intensity since the end of 2022, it continues to exist. The number of people who have lost their lives due to this disease on a global scale has reached very frightening dimensions. In order to stop the epidemic, all countries have taken many protective measures, especially resorting to closure, and in addition to the closure measures, which are important in fighting the epidemic, they have accelerated vaccination studies, which is the most valid way to cope with epidemics, and they have intensified drug development efforts in the treatment of the disease caused by the virus. While the epidemic negatively affected the world economy, the burden was even heavier in underdeveloped countries. The history of humanity is full of devastations such as war, natural disasters and epidemics that deeply affect societies and individuals. From the distant to the recent past, these devastations experienced by humanity have been described in various ways. At this stage, we do not have the opportunity to know how the Covid-19 pandemic we are living will affect societies and individuals. In the future, of course, research will be conducted on this subject, and the pandemic will form the basis of many narratives. The number of fictional narratives that refer to different epidemics experienced on a global and local scale in the past, or that are based entirely on an epidemic is plentiful. This study aims to reveal how French writers from the past to the present have dealt with cholera, plague and other frightening epidemics in their narratives. Since the subject is quite widely prevalent in literature in order to limit the scope of the study the works included in the corpus are as follows according to their publication dates: Victor Hugo, *Les Misérables* (1862); Albert Camus, *La Peste (The Plague)* (1947); Jean Giono, *Le Hussard sur le toit (The Horseman on the Roof)* (1951); Marcel Pagnol, *Les Pestiférés (The Plague)* (1977) and Jean-Marie Gustave Le Clézio, *La Quarantaine (Quarantine)* (1997).

Keywords: Epidemic, quarantine, cholera, plague, smallpox

Giriş

Salgın hastalık teriminin Fransız dilindeki karşılığı épidémie dir. Bu terim de eski Yunanca 'halk arasında dolaşan' anlamındaki epidemos sözcüğünden gelmektedir. Sözlük tanımlaması "bulaşıcı bir hastalığın aynı yerde ve zamanda çok sayıda insanda, hayvanda (épizootie), bitkide (épiphytie) görülmesidir"¹ biçimindedir. Salgın bir hastalık olgusuyla karşı karşıya kalındığında, insan önce ruhsal olarak böyle bir şeyi kabullenemez, sonra kafası karışır, durgunlaşır, bedensel ve tinsel bakımdan güçsüzleşir, korkuya kapılır. Ancak yaşamda kalma çabası elbette üstün gelir; bireysel ve toplumsal olarak yapılması gerekenleri akıl süzgecinden geçirir, kurallara uyar, uygular. Toplum içindeki olası aykırılıklara, ortaya çıkan kimi durumları kötüye kullanma eğilimlerine karşı gelir, tüze içinde kalmaya özen gösterir. Bir salgın hastalık deneyimi yaşamak, bir toplum içinde yaşadığı bilincini daha çok geliştirir, ama aynı zamanda da toplum içindeki başka birisinden

hastalığı kapma kuşkusunun doğmasına yol açar. Salgınlarda kaybedilen yaşamlar, tıpkı doğal yıkımlarda, savaşlarda kaybedilen günahsız insanlar gibidir.

Bu nedenle sanatçılar da bu tür trajik olaylar karşısında sessiz kalamazlar, çeşitli biçimlerde bu yıkımlara uğrayan insanların duygularını çözümleyen yapıtlar sunarlar. Görsel sanatlarda da, yazın alanında da, çeşitli yıkımlara uğrayan insanların yaşadıkları bedensel ve tinsel acılarını çözümleyen anlatılar ortaya konulmuştur. Sofokles'in Kral Oidipus² adlı anlatısından günümüze dek yazılan salgın izlekli anlatıların kendine özgü bir alt yazımsal tür oluşturduğu ileri sürülemez de, yazılış amaçları bakımından kimi ortak yönlerinin olduğu görülmektedir. Bunların en başta geleni anlatılan hastalık ne olursa olsun mutlaka bir simgesel boyuta sahip olmasıdır. Ayrıca salgın anlatıları toplumsal ve siyasal sorgulamalara olanak verirler. Bireysel bir hastalık kişisel bir zayıflık ya da kusur olarak görülebilirken, salgın hastalıklar ise toplumsal ve ortak bir olumsuzluğun göstericisi olarak görülür. Bu nedenle de söz konusu anlatılarla içerikleri arasındaki ilişki çoğu zaman toplumsal ve siyasal bir düzensizliğin eğretilemesidir.

1. Victor Hugo'nun *Sefiller (Les Misérables)* Adlı Romanında Kolera Salgını

1832 yılında Paris'te büyük bir kolera salgını yaşandığı hem tıp bilim tarihinde, hem de değişik kaynaklarda yer alır. Kimi yazımsal yapıtlarda da bu salgın yukarıda belirtilen amaçlarla işlenegelmiştir. 19. Yüzyıl Fransız coşumcu yazarlarından Victor Hugo'nun adı geçen kolera salgınından otuz yıl sonra kaleme aldığı *Sefiller (Les Misérables)*³ adlı ünlü romanında bu konuya göndermeler yapar. Bilindiği gibi Victor Hugo bu romanında Fransız Devrimi sonrasında Fransa'da yaşanan toplumsal ve siyasal bunalımları çözümlemektedir. Ancak yazar bu çok uzun anlatısının kimi oluntularında 1832 yılı Paris'inde yaşanan kimi toplumsal ve siyasal olaylara, başta kolera olmak üzere çeşitli salgın hastalıklara gönderme yapmaktadır. Bu yıllarda Fransa'nın başkenti Paris'te başlayıp giderek bütün ülkeye yayılan yönetim bunalımının toplumsal yansımalarını anlatmak için yazar "hastalık" anahtar sözcüğünü kullanmaktadır:

*(...) bir yanda krallığın biri düşünce, öteki iş kenti iki başkentinde ortaya çıkan siyasal ve toplumsal hastalık; Paris'te patlayan iç savaş, Lyon'da köle gibi çalıştırılan işçiler; her iki kentte de aynı cehennem ateşi; halkın yüzünde büyük bir kızgınlık; Güney bölgelerde gericilik, Batıda karışıklık, Vendée'de Berry düşesi, tuzaklar, kumpaslar, kalkışmalar, kolera içten içe kararan düşüncelerin üzerine karma karışık olayları ekliyordu.*⁴

Victor Hugo'nun Paris'te yaşanan toplumsal karışıkların nedenleri arasında saydığı kolera salgını konusunda başvurduğumuz yazın dışı bir kaynakta önemli bilgiler yer almaktadır. Lauren Wechsler⁵ Paris'te 1832 yılında yaşanan kolera salgını konusunda La Gazette médicale (Tıp gazetesi) ve Le Journal des débats (Tartışma günlüğü) o yıllarda yayınlanan iki kaynağa dayanarak, o dönemde koleranın nasıl algılandığı ve nasıl sağaltıldığını çözümleyerek, günümüzdeki durumuyla ilgili bilimsel verilere yer veriyor.

Wechsler makalesinde, 3 Kasım 1832 yılında La Gazette médicale'in koleranın Fransa'ya yayılma tehlikesinin bulunmadığını yazdığını belirterek, “*Zaten bu akıntılı kolera hangi halk kesimlerinde yayılmıştır? Barbarlar ve yarı barbarlarda; Ancak şunu unutmayın ki ilerlemiş uygarlığımız bunun önüne kesinlikle geçecektir.*”⁶ diye yazdığını aktarıyor. Wechsler, 28 Martta, yani Paris'te koleradan ilk ölüm vakalarının gerçekleşmesinden iki gün sonra, Le Journal des débats'nın koleranın kente sızmayı başardığını, ancak “*Bu bulaşıcı olmadığına inanılan salgın hastalığa yakalanan bütün insanlar alt katmanlardandır, Cité ile Notre-Dame mahallesinin dar ve pis sokaklarında oturanlardır*”⁷ diye yazarak yalnızca düşük halk kesimlerinin tehlike altında olduklarını vurguladığını aktarır.

Lauren Wechsler makalesinde Paris'in 1832 yılındaki nüfusu konusunda da bilgiler sunarak 1801 yılı sayımına göre Paris'te oturan insan sayısının 547 456 olduğunu, ancak 1831 yılında yapılan sayımda bu rakamın 785 862'ye çıktığını saptayarak Paris kentinin nüfusunun yüzde otuz arttığını belirtiyor. Çeşitli kaynaklardan topladığı bilgilere dayanarak, Paris'teki bu hızlı nüfus artışının Fransa'nın çeşitli bölgelerinden geçici ya da kalıcı olarak Paris'e çalışmaya gelenlerden kaynaklandığını belirten yazar, bu insanların da belirli mahallelerde yoğunlaştığını vurguluyor. Böylece bu mahallelerin bu tür hastalıkların ortaya çıkmasına ve yayılmasına uygun olduğunu belirten Wechsler, kentsoyluların kentin bu kesimlerine hep kuşkuyla baktıklarını vurgulayarak *Le Journal des débats*'dan şu alıntıyı yapıyor:

*Doğrudan hastalardan aldığımız bilgilere göre, bireylerin yaşam biçimleri, kötü koşulları, yoksunlukları korunaklı olamayan yatak odalarında, yeterince koruyucu olmayan yataklarında ve çalışırken soğukla karşı karşıya kalmaları, aşırı şarap ve içki tüketimi, kimi zaman dur durak bilmeyen zevk arayışları en çok kolera olgularının kaynağı olduğunu kabullenmek durumundayız.*⁸

Wechsler makalesinde o dönemde salgın hastalıkların nedenleri ve sağaltımı konusunda geçerliliği çok tartışmalı bilgilerin olduğunu, özellikle de hastalıkların insanların yaşam biçimlerinden kaynaklandıkları, yaygın inançlara aykırı davranışlar nedeniyle Tanrı cezası olarak ortaya çıktıkları gibi kanıların saçmalıklarını vurgulayarak, bir bilim insanı olarak o dönemle günümüzü sağlam verilerle karşılaştırıyor. Kuşkusuz Lauren Wechsler'in bu incelemesi alanda çalışan araştırmacılar için önemli bilgiler içermektedir. Bu bilgileri ve bilimsel tartışmaları ilgili alanda çalışanlara bırakarak, Wechsler'in ortaya koyduğu kolera konusundaki bilgilerin Victor Hugo'nun *Sefiller*'inde nasıl yer aldığına bakalım. Yukarıda belirtildiği gibi, Victor Hugo, *siyasal ve toplumsal hastalıklar* nitelemesiyle bir yandan siyasal bir eleştiri yapıyor, öte yandan da toplumun hangi kesimlerinin bunlardan en çok etkilendikleri konusunu işliyor. *Sefiller*'de koleranın yanında özellikle çocuk ölümlerine neden olan difteri salgını, romanın ana izleği olan yoksulluk olgusunu başka bir boyutuyla vurguluyor:

Otuz beş yıl önce, Paris'te Seine Nehri kıyıları boyunca yerleşik olan mahallelerinde yoğunlaşan, büyük bir difteri salgını

anımsıyoruz. O dönemde tıp bilimi, hastalara solunum yoluyla verilen büyük ölçüde alüminyum ve potasyum sülfat karışımı bir tozun hastalığın sağaltılmasında etkisi olup olmadığını denedi. Günümüzde bunun yerine çok daha etkili olan iç tentürdiyot kullanılmaktadır. İşte bu salgın sırasında La Magnon, birisi sabah, öteki akşam, çok küçük yaşlarında iki çocuğunu kaybetti. Bu büyük bir yıkım oldu. Bu çocuklar anneleri için çok değerliydi; Onlar aylık seksen Frank geliri temsil ediyorlardı.⁹

Bilindiği gibi, romandaki ilgili oluntunun devamında Thénardier'ler La Magnon'a aynı yaşta ve aynı cinsiyette iki çocuğunu ayda on Frank karşılığında ödünç verirler, böylece La Magnon da başka bir mahalleye taşınarak bu seksen Franklık çocuk parasını almayı sürdürür.

Kolera romanın başka bir oluntusunda, birbirlerine sevdalanan Cosette ile Marius'un buluşmalarının birinde belirir. Victor Hugo, roman kişilerinin çoğu zaman sözünü etmedikleri, varlığı karşında endişe ya da korkularını herhangi bir biçimde dile getirmedikleri kolera salgını konusunu anlatıcı aracılığıyla anımsatır. Böylece romanın ana izleğinin yanına belirli aralıklarla beliren kolera ya da başka bir salgın hastalık izleği eklenmiş olur:

Onlar (Cosette et Marius) mutluluktan kendilerinden geçmiş, kendi varlıklarından bile pek haberleri yoktu. Tam olarak o ay Paris'i kırıp geçiren koleranın bile hiç ayırında değildiler. Marius Cosette'e öksüz olduğunu, adının Marius Pontmercy olduğunu, avukatlık yaptığını, yayın evlerine bir şeyler yazarak geçimini sağladığını, babasının kahraman bir albay olduğunu ve kendisinin varsıl olan dedesiyle küs olduğunu söylemişti. Ona ayrıca baron olduğunu da biraz çıtlatmıştı; Ancak bu Cosette'in üzerinde hiçbir etki yapmamıştı. Baron Marius? O bu sözcüğün ne anlama geldiğini bile bilmiyordu.¹⁰

Yukarıda belirtildiği gibi, *Sefiller*'in alt izleklerinden birisi de 1832 yılında başkent Paris'te ve Fransa'nın kimi bölgelerinde ortaya çıkan siyasal çalkantılardır. Romanın bu olayları konu edinen bir oluntusunda kolera salgını, başta Paris olmak üzere, Fransa'yı etkileyen karışıkları ağırlaştırılan bir öge olarak anlatılır:

1832 ilkbaharında, kolera üç aydan beri düşünceleri dondurmasına ve karışıkları üzerine belli bir hüznü yatıştırma örtüsü atmasına karşın, Paris uzun süredir büyük bir sarsıntıya hazırlanıyordu. Daha önce söylediğimiz gibi, koca kent bir savaş topuna benziyordu; Doldurulduğunda şuradan buradan düşen bir kıvılcım patlamasına yeterliydi. 1832 Haziranında bu kıvılcım General Lamarque'in ölümü oldu.¹¹

Victor Hugo *Sefiller*'in pek çok bölümünde anlattığı olayların daha iyi anlaşılması için olayların geçtiği uzamlar konusunda bilgi vermek amacıyla ek bölümler oluşturur. Bu çerçevede Marius'u barikattan kurtarıp, onu sırtında Paris lağımlarından geçerek dedesinin evine götürdüğü nefes kesici bölüme

geçmeden önce, Paris lağımlarıyla ilgili çok uygulamısal bilgiler içeren bir bölüm ekler. Kolera hastalığının daha çok temiz olamayan ortamlarda çıktığı düşüncesine gönderme yapmak üzere ilgili bölüme “1832 yılında, Paris lağımları bugün olduğundan çok uzaktaydı. Bruneseau daha önce yola koyulmuştu, ama o zamandan beri süren büyük yapımın tamamlanması için kolera salgını gerekiyordu.”¹²

Sefiller'in son bölümlerinde, Cosette ile Maruis'un düğün törenlerinde M. Gillenormand'ın yaptığı uzun konuşmada da kolera salgını konusu dillendirilir. Doksan yaşına erimiş olan Gillenormand, genç evlileri kutlamak üzere yaptığı bu uzun konuşmanın içinde kendi kuşağının yaşadığı durumlarla yeni kuşağın içinde bulunduğu durumlarla ilgili karşılaştırmalar yapar:

(...)Ah! Sizler on dokuzuncu yüzyılsınız? Peki, ne oldu? Bizler de on sekizinci yüzyılız! Biz sizlerden çok daha kötü durumdaydık. Ancak evrende büyük değişimler olduğunu düşünmeyin, çünkü sizin hastalığınızın adı akıntılı kolera, neşeniz de Endülüis dansıdır, hepsi bu.”¹³

2. Albert Camus'un La Peste (Veba) adlı Romanında Veba Salgını

Albert Camus'nun 1947 yılında yayınlanan *Veba* adlı romanı bir salgın hastalık üzerine kurulmuş olmasına karşın, yaşanması olası bir salgını, insanlığı büyük yıkıma götüren İkinci Dünya ¹⁴ Savaşının, bu savaşın yayılmasında çok büyük payı olan Alman Nazizmi'nin ve genel olarak insanlığın yaşadığı büyük bunalımın yerinel bir anlatımıdır. Daniel De Foe'nun “Bir tür kapanmayı başka birisiyle temsil etmek gerçekten var olan herhangi bir şeyi var olmayan bir şeyle temsil etmek denli mantıklıdır”¹⁵ sözünün romana yanmetin olarak konulması da bunu göstermektedir. *Veba*'da Camus kötü yönetimleri, kolayca propaganda aygıtlarına dönüşebilen basın kuruluşlarını eleştirerek insanların içinde bulunduğu olağanüstü koşulları betimliyor.

Camus bu romanında 1940'lı yıllarda yaygın duruma gelen insanların birbirlerinden kopuşlarını, dil ve anlatımda yoksullaşmalarını, ölüm olaylarının sıradanlaşmasını bir salgın hastalık anlatısıyla ortaya koymaya çalışıyor. Bu yıllarda Cezayir'in Oran kentinde yayılan veba salgını karşısında, halkın korkuya kapılmasını engellemek amacıyla var olan hastalığı göz göre göre saklamaya çalışan yönetim yetkilileri yalın ve titiz seçilmiş sözcüklerle eleştiriliyor. Camus bu yolla salgının Oran halkının günlük yaşamında neden olduğu değişimleri gösteren bütün aşamalarını sergilemekte, veba olgularının giderek artmasıyla insanlar arasındaki ilişkilerin nasıl altüst olduğunu göstermektedir. Ayrıca böyle bir salgın karşısında nasıl bir tutum alınması gerektiği sorusunun yanıtını da ortaya koyuyor. Örneğin gazeteci Raymond Rambert'in sevdiği kadına kavuşmak için kapanma düzeneğini nasıl aşmaya çalıştığı, Papaz Paneloux'un kent halkını Tanrı'nın öfkesine neden olmakla suçlamasını, Doktor Rieux'nün her şeye karşın salgınla nasıl mücadele ettiğini

ve hastalarını hiçbir koşulda yalnız bırakmadığını yalın bir dille anlatıyor. Bütün salgınlarda yaşanan karantina ya da kapanma adı verilen kısıtlamaların Oran kenti oturanları tarafından nasıl algılandığı, bu süreç içinde alışageldikleri günlük yaşamlarının alt üst oluşu karşısında hangi davranışlar içine girdiklerini kimi zaman doğrudan ya da eğretilmelerle anlatılmaktadır:

Böylece, tüm tutsakların ve tüm sürgünlerin hiçbir işine yaramayacak bir bellekle yaşaması demek olan o derin acıyı duyuyorlardı. Durmadan düşündükleri o geçmişin de üzüntülü bir özlemden başka tadı yoktu. Aslında, bir zamanlar bekledikleri kadın ya da erkekle yapabilecekleri şeyleri zamanında yapmamış olmaktan duydukları pişmanlığı da buna eklemek isterlerdi — ve benzer biçimde, göreceli olarak kısa bile olsa, bu hapis yaşantısının her durumuna uzaktaki kişiyi katıyorlar ve bir zamanlar yaşadıkları onları tatmin etmiyordu. Yaşadıkları şimdiki zamana karşı sabırsız, geçmişlerine düşman ve geleceği elinden alınmış olarak insan kaynaklı adaletin ya da nefretin parmaklıklar arkasında yaşamaya mahkûm ettiği kişilere benziyorduk biz de. Son olarak, bu dayanılmaz tatilden kaçabilmenin tek yolu düş gücüyle trenleri yeniden harekete geçirmek ve saatleri yine de kararlı bir biçimde sessiz kalan çanların sesiyle doldurmaktı.¹⁶

Albert Camus'nun bu romanı yazmak için, Tarihte yaşanmış *veba* olgularını bütün ayrıntılarıyla incelediği anlaşılmaktadır. Seçilen uzam (Cezayir'in Oran kenti) çok değişik ülkelerden gelen insanları barındıran, bu devingenliğin yol açabileceği bulaşıcı hastalıklara da açık liman kentidir. Bu özelliğinin yanına yılın büyük bölümünde sıcaklıkların yüksek olması nedeniyle, hastalıkların kolayca yaygınlaşmasına elverişli bir uzam durumunda olduğunu da eklemek gerekir. Kurgusal bir salgın anlatısının gerçeğe benzerliğini güçlendiren bu özellikleri kuşkusuz yazarın oluşturmak istediği iletiye doğrudan etkileri olduğu açıktır. Ancak anlatının daha sarsıcı yönü ise seçilen salgın hastalığın *veba* gibi insanlığı çok eski çağlardan beri kırıp geçiren, bu nedenle de *söylensel* boyut kazanan bir hastalık olmasıdır. Bu olgunun en önemli kanıtlarından birisi kuşkusuz Antik Çağ filozoflarından Sophokles'in *Kral Oidipus*¹⁷ adlı yapıtıdır. () Sophokles bu yapıtında Thebai kentinde yaşanan kimi olumsuz olayların tanrıları kızdırdığı, bu nedenle de Apollon'un bu kente *veba* hastalığını yayarak insanlara büyük bir trajedi yaşattığını anlatır. Bu anlatıda Sophokles bir yandan *veba* hastalığının insanların kendi kendilerine uyguladıkları bir tür şiddetin simgesi durumuna geldiğini vurgularken aynı zamanda da insanlarda bedensel olarak yaşanan bir hastalığın değişik düzeylerde aktöresel bunalımlara dönüşmesini göstermektedir.

Albert Camus Sophokles'in bu yapıtına herhangi bir gönderme yapmasa da, dolaylı olarak *veba* hastalığının söylensel düzeye ulaşmış ürkünçlüğünü anlatısına bu adı vererek kendi çağında yaşanmış kötücül

olayları anlatmak için kullanmaktadır. İnsanlık tarihinin çok uzak geçmişinden beri yaşanan bu hastalık İkinci Dünya Savaşı sürecinde Almanya’da ortaya çıkan *Nazizm*’in neden olduğu yakımlar, kıyımlar, soykırımlar 1950’li yıllarda *kara veba* olarak nitelendirilmiştir. Bütün bu olgular değerlendirildiğinde, Albert Camus’nün romanlarının, anlatılarının, dahası kimi denemelerinin çok anlamlılığını da göz önünde bulundurarak, *Veba* adlı anlatısını bu *kara veba* üzerine kurduğu açık bir biçimde görülmektedir. Zaten kendisi de Ocak 1955’de Roland Barthes’a yazdığı bir mektupta “Çok yönlü okunmasını istediğim *Veba*’nın içeriğinde çok açık olarak *Nazizm*’e karşı Avrupa direnci vardır.”¹⁸ diyerek bunu doğrulamaktadır.

Gerçekten de, *Veba*’nın çok yönlü görüngülerden okunabilirliğini bir tarafa bırakırsak, bir toplumu büyük sıkıntılara, mutsuzluklara sürükleyecek, hatta onu tümenden yok edebilecek bir tehdidin varlığının nasıl duyumsanmadığını anlatması başlıca ileti olarak kabul edilebilir. Bulaşıcı bir hastalığın tek tek bireylerden başlayarak bütün toplumu etkisi altına alması gibi, *kara veba* eğretilmesi ile tanımlanan *Nazizm* de tek tek bireyleri yok ede ede bütün topluma ulaşmıştır. Albert Camus bu romanında insanların bütün kötülükleri aslında kendi içinde taşıdığını vurgularken, bulaşıcı salgın eğretilmesi ile de insan ırasının en önemli gizemlerinden birisi olan kötülüklerle karşı mücadele etmek yerine, yavaş yavaş ona alışma, kanıksama eğilimini anlatmaktadır. Romanda bu konuyu işleyen uzun oluntusundan alınan aşağıdaki alıntıda insanların söz konusu eğilimi okunmaktadır:

Yurttaşlarımız yola gelmişti, uyum sağlamışlardı, öyle denir ya, çünkü başka türlü yapacak bir şey yoktu. Doğal olarak talihsizlik ve acının getirdiği bir tutum içindeydiler, ama bıçağın sivri ucunu artık hissetmiyorlardı. Kaldı ki, örneğin Doktor Rieux talihsizliğin asıl bu olduğunu, umutsuzluğa alışmanın umutsuzluktan beter olduğunu düşünüyordu. Önceleri, birbirinden ayrı düşenler gerçek anlamda talihsiz değillerdi, onların acısında bir aydınlanış vardı, ama o da söniivermişti. Şimdi onları sokak köşelerinde, kafelerde ya da arkadaş evlerinde telaşsız ve dalgın görüyorduk; bakışları öyle bıkkındı ki onlar sayesinde kent bir bekleme salonuna benzemişti. Bir mesleği olanlar işlerini vebanın gidişine uygun yapıyorlardı, titizlikle ve abartısızca. Herkes alçakgönüllüydü. İlk kez olarak, sevdiğinden ayrı düşmüş olanlar, uzaktaki kişiden söz etmekten, herkesin kullandığı dili kullanmaktan, ayrılıklarını veba istatistiklerini andıran bir açıdan değerlendirmekten kaçınmıyorlardı. O zamana kadar, çılgınlar gibi acılarını toplumsal felaketten ayrı tutmuşken şimdi duygusal karmaşayı kabulleniyorlardı. Belleksiz ve umutsuz, şimdiki zamanın içinde yerlerini alıyorlardı. Gerçekte, onlar için her şey şimdiye dönüşüyordu. Şunu belirtmek gerekir, veba sevme gücünü ve hatta dostluk duygusunu herkesin elinden almıştı. Çünkü aşkın biraz olsun geleceğe gereksinimi vardır ve bizler için kısa anlardan başka bir şey yoktu artık.¹⁹

3. Jean Giono'nun *Le Hussard sur le toit (Damdaki Süvari)* Adlı Romanında Kolera Salgını

Jean Giono'nun *Le Hussard sur le toit (Damdaki Süvari)*²⁰ adlı serüven romanı da, yazarın bütün romanlarında gördüğümüz kendi yaşamının da yansımaları olan kır yaşamı ve savaş izleklerini saymazsak, Victor Hugo'nun *Sefiller*'inde olduğu gibi, Fransa'da yaşanan 1832 kolera salgınına gönderme yapmaktadır. Öykülenen olaylar 1838 yılında geçmektedir. Romanın başkişisi İtalya'nın Piyemonte bölgesinde doğmuş olan Angelo Pardi adlı İtalyan hafif süvarisidir. Bir düelloda Avusturyalı rakibini öldürdükten sonra düşmanları tarafından izlenmesi nedeniyle oralardan uzaklaşmak ister ve yaşadığı olaylar onu Fransa'nın Alpes-de-Haute-Provence bölgesindeki Manosque kentine götürür. Ancak bu bölgede büyük bir kolera salgını insanları kırıp geçirmektedir. Yolda kendine güvenen bir asker olarak hastalığa yakalanmış insanlara yardım etmek, onları sağaltmak çabalarına girişmekten kendini alamaz.

Gittiği yerlerde yollar kesilmekte, dışardan gelen insanlar karantinaya alınmaktadır. Angelo Pardi süvari giyimli olmasından dolayı kentteki çeşmelerden akan suya kolera mikrobu karıştırmasından kuşulanılmaktadır. Bu durumun ayırdına varan Angelo Pardi geldiği Manosque kentinde yakalanmamak için terkedilmiş evlerin çatılarında gizlenmektedir. Evlerin çatılarında yaşarken, bir yandan bu yolla kendini kolera salgınından korumaya çalışıyor, öte yandan da çatılardan, büyük bir çaresizlik içine düşmüş olan kentin birbirinden güzel doğa görünümünü izlemektedir. (Giono'nun yapıtlarında eksik olmayan doğa betimlemeleri bu bağlamda yer almaktadır). Ancak içinde bulunduğu tüm olumsuzluklara karşın, görevine düşkün erdemli bir süvari olarak zaman zaman ölüm sırasını bekleyen hastalara yardım etmeye, onların acılarını dindirmeye çabalar. Eylemleriyle bu öldürücü kötülüğe çaresizlik içinde başkaldıran Angelo Pardi bunun insanların pisliğinden kaynaklandığını bağıra çağıra söyler. Jean Giono romanında kolera korkunç yüzünü şöyle betimlemektedir:

Çok parlak bir güneş vardı. En küçük kirli su damlaları bile tütmeye aşlamıştı. Gündüzler alabildiğine sıcak, geceler soğuktu. Sonunda yıkıcı bir kolera vakası ortaya çıktı. Öyle ki hastaları iki saat içinde alıp götürüyordu. [...]Önce gerilmeler, bitkin düşmeler, arkasından morartılar ve bedeni saran korkunç bir soğuk hastanın etrafında bir boşluk oluşturuyordu. Hatta hastaya yardım etmeye çalışan görevliler bile oradan kaçıyorlardı. Bu görüntü tam olarak kolerayı tanımlıyordu. Öyle bir canlı tablo ki ölümü ve ona giden yolları anlatıyordu. Saldırı öyle çabuk oluyordu ki hasta oldukça çocuksu şaşkınlığın belirtileriyle bir süre yaşama tutunuyor, bir süre sonra da ölüm ona öylesine şaşırtıcı oyunlar sunuyordu ki yanakları gözle görünür biçimde çöküyor, dudakları sonsuz bir gülüş için dişleri üzerine

*çekiliyordu; En sonunda da herkesi oradan kaçırın acı bir çılgılık atıyordu.*²¹

Jean Giono'un söz konusu bu romanında olay örgüsünü kolera salgını üzerine kurduğunu görmekteyiz. Romandaki kolera izleği kurgusal değil, Victor Hugo'nun Sefiller adlı romanında anlattığı gibi 1832 yılında Fransa'da gerçekten yaşanmış salgına gönderme yapmaktadır. Ancak Giono'nun kolera izleğini Hugo gibi tarihsel bir olay anlatımı olarak değil, Albert Camus'nün Veba'sında olduğu gibi, onun simgesel ve insanların tutkularını açığa çıkarıcı gücü nedeniyle kullandığı görülmektedir. Romandaki kolera betimlemeleri, yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi, oldukça şiirsel ve dokunaklıdır. Hatta hastalığın belirtileri anlatılırken kimi abartılı imgelere de yer verilmektedir.

1. Marcel Pagnol'un *Les Pestiférés (Vebalılar)* Adlı Öyküsünde Veba Salgını

Marcel Pagnol *Les Pestiférés (Vebalılar)*²² adlı uzun öyküsünde 1720 yılında Fransa'nın Marsilya kentinde ortaya çıkan veba salgını konu edinmektedir. Ölümünden sonra 1977 yılında yayınlanan bu öykü aslında Fransız salgın hastalık anlatılarının yazınsal açıdan en önemlilerinden birisidir. Öyküde Marsilya'nın denize bakan yüksek bir tepesinde kurulu oldukça varlıklı bir mahallesinde geçen olaylar anlatılmaktadır. Marcel Pagnol'un bu anlatısı bir öyküden çok yer yer bir masal niteliğinde, hatta yazarın çok başarılı tiyatro oyunlarını göz önüne aldığımızda, biçimsel açıdan olmasa bile, güldürü yönü ağır basan bir tiyatro oyunu tadındadır. Marsilya'nın liman çevresinde bulunan çoğunlukla işçilerin ve görece yoksul kesimlerin barındığı mahallerde ortaya çıkan veba hastalığı giderek yayılarak öyküde geçen olaylara uzam olarak seçilen mahalleye dek ulaşır. Mahalle oturanları tecimsel işlerle uğraşan kişilerden, 18. Yüzyılda toplum içinde çok saygın konumları olan hekimler, yargıçlar, noterler vb. devlet görevlilerinden oluşmaktadır.

Öykü şöyle bir karşılıklı konuşmayla başlar:

İşte Bay Sylvain'in Vebalılar Mağarası önünde, kırmızı taş üzerine oturmuş durumda anlattığı öykü.

-Bildiğiniz gibi, 1720 yılında veba Marsilya'yı kırdı geçirdi. Çok şükür ki ben orada değildim.

-Çok şükür orada değilmişsiniz, dedim.

-Hepimize şükürler olsun, dedi Yves.

*-Ama Marsilya bu felaketten kurtulamadı, dedi Bay Sylvain.*²³

Öykünün girişinde yer alan Yves ile Bay Sylvain arasında geçen bu karşılıklı konuşmadan sonra Sylvain anlatmayı sürdürür ve buradan öykünün anlatıcısının Bay Sylvain olduğu anlaşılır. Ancak anlatının sonuna dek Yves

adı hiçbir yerde belirmez. Anlatıcı bu konuşmalardan sonra, Fransa'nın ve Marsilya kentinin 1720 yılındaki genel durumuyla ilgili kimi bilgiler verir. Fransa Kralı 14. Louis'nin ölümünden sonra Orléans Prensi Philippe'in Krallık yönetimini geçici olarak ele geçirdiğini, Sarayda pek çok karmaşıklıkların yaşanmasına karşın Fransa'nın, özellikle de Marsilya kentinin oldukça gönençli durumda olduğunu anlatan Bay Sylvain, bunun nedeninin Suriye, Filistin, Kıbrıs Adası gibi Akdeniz'de kıyısı olan Doğu ülkeleriyle yapılan ticaretten kaynaklandığını belirtir. Daha sonra da Marsilya ile ilgili olarak şu saptamayı yapar:

Bu nedenle Marsilya varsıldı; Bütün oturanları (tembeller ve limana bağlı işçiler dışında) çok iyi bir yaşam sürüyorlardı. Ancak bu mutlu kentte, öyle bir küçük mahalle vardı ki ötekilerden daha mutluymuştu ve gerçekten Cennetten bir köşeydi.²⁴

Bu girişten sonra anlatıcı olayların geçtiği bu varsıl mahallenin konumunu, sokaklarının temizliğini, düzenliliğini, oturanlarının varsıllığını, aralarındaki ilişkileri anlatır. Mahallenin ileri gelenlerini tanıtırken, anlatıcı ilk sıralarda Marsilya'da çok tanınan hekimlerinden Bay Pancrace, sözü dinlenen noter Bay Passacaille, dokuma tüccarı Bay Combarnoux, Okyanusu otuz kez geçip Amerikalılara zenci satan gemi kaptanı Marius Véran gibi adları sayar. Bunların yanında kasap, balıkçı, fırıncı, lokantacı gibi değişik meslek öbeklerinden adları sıralayan anlatıcı, mahallenin işçiler, kadınlar, çocuklar da içinde olmak üzere yüz kadar insandan oluştuğunu belirtir.

Marcel Pagnol öyküsünü uzamı ve süremi belirli bir veba salgını üzerine kurgularken aslında gelişen olaylar içinde, o dönemde Fransız toplumunda değişik düzeylerde yaşanan eşitsizlikleri, çelişkileri de çoğu zaman ince alayla ve tersinlemelerle vurgular. Albert Camus'un *Veba* adlı yapıtında gördüğümüz gibi, Marsilya'da da veba önce tekil durumlarla görülmeye başlıyor. Daha sonra bu adı konulmamış hastalık vakaları çoğalıp insanları öldürmeye başlayınca tanı konuluyor, korunma ve sağaltım önlemleri alınmaya başlıyor. Marsilya'da çıkıp, bu mutlu küçük mahalleye ulaşan veba doğal olarak Bay Pancrace'ın ilgi alanına giriyor ve insanları uyarmak, önlemler konusunda yol göstermek ona düşüyor.

Hekim Pancrace mesleği gereği gidip geldiği Marsilya hastanelerinde adı konulamayan ölümler konusunda mahalle ileri gelenlerini bilgilendirmek için bir toplantı yapar. Toplantıda birkaç hekim arkadaşıyla birlikte ölen kişilerin kadvralarını incelediğini, inceleme sonucunda bir salgın hastalığı gösteren bulgular olmadığını belirterek, endişelenmemek gerektiğini belirtir. Ancak, gemilerle pek çok ülkeye gidip gelen Kaptan Marius Véran bu yolculuklar sırasında karşılaştığı vakalarla ilgili şu saptamada bulunur:

Bizim buralara gemilerle o denli çok hastalık gelir ki! der Kaptan. Yüze yakın ateşli hasta gördüm, hep aynı durumlar olur: Önce çok yüksek bir ateş, deride kızarıklar, kararmalar, akıntılı

yaralar, kasmalar ve bunun ne olduğu anlaşılmaz... Çok ölen olursa, veba olduğu söylenir, geriye kalanlar da korkudan ölüür.²⁵

Toplantıya sonradan katılan Bay Combarnoux, olup bitenleri iyice anladıktan sonra şu görüşü öne sürer:

Salgın durumunda her zaman olduğu gibi Tanrı iradesinin geçerli olacağı kesindir, sizin çabalarınız, sağaltımlarınız hiçbir şeyi değiştirmeyecektir... Önemli olan, gitmeye hazır olmaktır, benim gibi, daha ayinden yeni çıktım.²⁶

Bu tartışmalar günlerce sürer gider. Bu arada hastalık iyice yaygınlaşır. Ölenlerin her geçen gün artması kilise çanlarının çok sık olarak çalmasından anlaşılır. Hastalığın veba olduğu kesin anlaşılınca hekim Pancrace mahalleyi hastalıktan korumak için kimi önlemlerin alınması gerektiğini ilan eder. Alınan kararlar gereğince hiç kimse mahalleden ayrılmayacak, dışardan hiç kimse mahalleye giremeyecek. Kapanmadan önce mahallelilerin evlerinde bulunan yiyecek içeceklerin sayımı yapılır. Eksikliği duyulabilecek maddeler dışarıdan sağlanarak depolanır. Bu kararların sıkı sıkıya uygulanmasının mahalle halkını hastalıktan koruyacağı herkese anlatılır. Gerçekten de bütün mahalleli üzerine düşen görevi eksiksiz yapma çabasında olur. Bu arada hekim Pancrace'ın hazırladığı Dört Hırsız Sirkesi p.9 adı verilen ve vebadan koruduğu savlanan bir sıvıyı herkes sürünmeye başlar. Böylece mahalle vebadan korunacaktır. Bu genel korunma önlemleri arasında kimi ilginç bireysel korunma önlemleri de görülür. Bir gün mahallenin yaşlılarından Ramuald dede havlayarak dört ayakla yürümeye başlar. Kendisine niçin böyle yaptığını soran hekim Pancrace'a “*Veba hayvanlara hiç bulaşmıyor, bu kadar sıkıntılı önlemler yerine herkesin benim gibi yapması yeterli olacaktır.*”²⁷ der. Öykünün salgından korunma çabalarının anlatıldığı oluntuda buna benzer pek çok olay yer alır.

Böylece bu varsıl mahallenin insanları ne zaman biteceği belirsiz, çoğu zaman endişe içinde geçen tek düze bir yaşam sürmeye başlarlar. Marcel Pagnol öyküsünün kimi oluntularına küçük bir topluluktan oluşan mahalle halkının bu kapanma dönemindeki davranışlarını, ruhsal durumlarını, aralarındaki ilişkilerin değişmesini çözümleyen öğeler de ekler. Aşağıdaki alıntı hem yazarın ince alaylı biçimini, hem de kapanma durumunda oluşabilecek toplumsal değişimleri vurgular niteliktedir:

Can sıkıntısı ve korku çok geçmeden iyi insanların geleneklerini bozmaya başladı, öyle ki çok sayıda kadın kocalarını aldattı, ama boynuzlandığına kızan kasap Romuald dışında bu durumdan çok rahatsızlık duyan olmadı; Hekim Pancrace, karısından fırıncıya güzel bir armağan sunduğu gibi bir takım filozofça güzel sözlerle ikna ederek onu da yatıştırdı. Bunun üzerine kasap bakkalın küçük hizmetçisiyle iş tutmaya başladı. Bu durumdan hizmetçi de çok hoşnut oldu, çünkü salgının başlangıcından beri bakire

olarak öleceğinden endişeleniyordu. Bu olup bitenler erdemli Noteri çok üzüyordu, öyle ki kendisi de bir akşam balıkçının ne genç, ne de güzel olan, ama oldukça kavrayıcı ve girişken karısıyla ilişki halinde yakalanarak çok acımasız biçimde bu durumun kurbanı oldu. Hekim Pancrace, Notere ölüm korkusunun üreme duyusunu hep coşturduğunu, kendini kaybettiğine inanan bir insanın ölüme üstün gelmek için son büyük bir çabayla kişiliğini yeniden yaratmak istemesi gibi bir şey olduğunu açıklayarak, onu da yatıştırırmayı başardı.²⁸

Mahalle halkı bir yandan korunma önlemlerini sürdürürken, öte yandan da Marsilya'nın öteki mahallelerindeki durumu öğrenmeye çalışırlar. Alınan haberler endişelerini her geçen gün artırır. Salgından ölenlerin sayısı öylesine çok artar ki, artık onlar için çan çalmak, dinsel törenler düzenlemek, gömmek olanaksız duruma gelir. Çok geçmeden bölge yetkililerinin hastalığın bulaştığı bütün köyleri, mahalleri yakmaya karar verdikleri duyulur. Bu olayın duyulması üzerine, birkaç vakanın görüldüğü mahalle oturanlarını büyük bir korku sarar. Günlerce düşünen mahalle ileri gelenleri tek çarenin mahalleyi terk edip salgının hiç uğramadığı bir yöreye yerleşmek olduğu kararına varırlar. Bu kaçışın nasıl olanaklı olacağını günlerce tartışırlar ve sonunda Hekim Pancrace'ın hazırladığı kaçış tasarımının hazırlığına girişirler. Öykünün en önemli tiyatro sahnelerini andıran oluntusu böylece başlar. Bu kaçış tasarımına göre mahalledeki arabalar yiyeceklerle doldurulacak, üzerleri çadırlarla kapatılacak. Çadırlar üzerine erkekler, kadınlar, çocuklar veba kadvraları görünümünde yarı çıplak uzanacaklar. Kimileri de papaz giysisi içinde ellerinde meşale ayin şarkıları söyleyerek ölü çanları çalacaklar. Asker kılığına girmiş üç beş genç erkeğin koruması ve subay kılığına girmiş hekim Pancrace komutası altında bir gömütlüğe doğru gider görünen kortej dikkat çekmeden yoluna devam edecek. Tasarım başarıyla uygulanır mahalle halkı böylece soluk keser düzeyde bir serüvenle Marsilya'nın dışında güvenli bir bölgeye ulaşırlar.

1. Jean-Marie Gustave Le Clézio'nun *La Quarantaine* (Karantina) Adlı Romanında Hastalık İzleği

Adından da anlaşılabilceği gibi, Jean-Marie Gustave Le Clézio'nun *La Quarantaine* (Karantina)²⁹ adlı romanı, bulaşıcı bir hastalığın kara, hava ve deniz yoluyla yer değiştiren insanlar tarafından taşınması durumunda belirli bir yerde, belirli süre gözetim altında bulundurulması olan karantina kavramına gönderme yapmaktadır. Romanda Léon ile kardeşi Jacques'ın Fransa'dan bir gemiyle atalarının yaşadığı Maurice adasına yaptıkları yolculuk anlatılmaktadır. Roman anlatıcısının da adı Léon'dur, ama bu kişi bu uzun yolculuğu yapan Léon değil, bir hekim olan Jacques'ın torunudur. Bu nedenle de Karantina'nın anlatısı aralarında uzun bir sürem farkı olan iki katmandan oluşmaktadır. Birinci katmanda anlatıcı Léon'un 1980 Ağustos'unda Maurice adasına uçakla yaptığı yolculuk, ikinci katmanda ise anlatıcı Léon'un dedesi Jacques ve onun kardeşi Léon ile birlikte 8 Mayıs 1891 tarihinde Maurice adasına yaptıkları gemi yolculuğu yer almaktadır. Anlatıcı Léon anlatısının ana

katmanını oluşturan Léon ve Jacques kardeşlerin serüven dolu yolculuğunu dedesinden ve babaannesi Suzanne'dan dinlediği anılardan oluşturmaktadır. Bu romanla Le Clézio bir yandan doğrudan bir salgın hastalığı çağrıştıran karantina koşullarını betimliyor, öte yandan da Hint Okyanusunda bulunan adalardaki İngiltere, Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz gibi Batılı ülkelerin oluşturdukları sömürge yönetimlerine yönelik değerlendirmeler yapıyor.

Karantina'nın anlatısı *Sonsuz Yolcu*, *Zehirleyici*, *Karantina* ve *Anna* adlı dört bölümden oluşmaktadır. *Sonsuz Yolcu*'da anlatıcı Léon Archambau ailesinin 1871 yılında Maurice adasından gelip Paris'e yerleşmelerini anlatır. *Zehirleyici* adlı bölümde Jacques ve Léon kardeşlerin atalarının yaşadığı Maurice adasına doğru gemi yolculuğuna çıkmaları öykülenir. Anlatının omurgasını oluşturan *Karantina* bölümünde ise Maurice adası yakınlarında bulunan Düz Ada (Flat Island)'da yaşanan karantina olayları konu edilir. Ancak bu bölümde anlatıcı değişir, ilk anlatıcı torun Léon yerine yolculuğun öznelerinden birisi olan büyük amca Léon anlatıcı konumuna geçer. Bu uzun bölüm, yolculuğun başladığı 8 Mayıs 1891 tarihinden başlayarak aynı yılın 4 Temmuz'una dek süren olayları süremsel kesitlere ayıran otuz iki adet alt başlıktan oluşur. Bu biçimiyle *Karantina*'nın anlatısının bir yolculuk güncesine benzediği söylenebilir. *Anna* adını taşıyan son bölümde de, torun Léon'un atalarının yaşadığı uzamları görmek, onlarla ilgili kendisine aktarılan bölük pörçük anıların yardımıyla bıraktıkları izleri sürmek, onların orlarda nasıl yaşadıklarını duyumsayabilmek amacıyla, Ağustos 1980 ayında Maurice adasına yaptığı yolculuk, ilk iki bölümde olduğu gibi, kendisi tarafından öykülenir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, *Karantina*'nın uzamsal çerçevesi üçüncü bölümde öykülenen olayların geçtiği Maurice adasına yaklaşık kırk sekiz kilometre uzaklıkta bulunan Flat Island (Düz Ada)'dır. Yazar romanın birinci sayfasına adanın 1857 yılında çizilen fiziksel haritasını koyarak Yerküre üzerindeki konumunu belirliyor, ilgili bölümün başında da oluşumuna ilişkin şu bilgileri aktarıyor:

Bir milyon yıl önce bir volkanın okyanusun derinlerinden püskürttüğü lavlardan oluşan ada önce ince bir bantla Maurice adasına bağlanmış, daha sonra bu bant yavaş yavaş okyanusa gömülerek kaybolmuştur. Adanın Kuzey-Doğusunda Gabriel olarak adlandırılan çıplak bir ada yer almaktadır.³⁰

Verilen bütün bu ayrıntıların anlatının uzamsal gerçekliğini, öykülenen olayların da gerçeğe benzerliğini güçlendirmek amacını taşıdığı anlaşılmaktadır. Roman başlığının da, insanlık tarihi boyunca hep var olan uzak diyarlara gidip gelmeler sırasında, değişik nedenlerle ortaya çıkan salgınlara gönderme yapması bu çerçevede değerlendirilebilir. Jean-Marie Gustave Le Clézio'nun kimi romanlarında, öykülerinde, denemelerinde denizleri, uzak adaları, gökyüzü ve yıldızları işlediği izleklere genel çerçeve olarak seçmesi zaten bilinen bir durumdur. Romanlarında kendi yaşam ve anılarından esinlendiği kimi öğeleri kullandığını bildiğimiz Le Clézio,

Karantina'yı da babasının başından geçen bir olaydan esinlenerek yazdığını sıkça vurgular. Ayrıca *Karantina* 'nın anlatısında yer alan kişilerin ataları gibi, Le Clézio'nun iki üç kuşak önceki ataları da Fransa ve İngiltere'nin Hint Okyanusunda oluşturdukları kolonilerinden birisi olan Mauritius'a yerleşen Fransızlardan oldukları bilinmektedir

Karantina'nın temel izleğini oluşturan Léon ve Jacques kardeşlerin 8 Mayıs 1891 tarihinde Maurice adasına doğru çıktıkları gemi yolculuğu anlatının ikinci bölümünde anlatıcı Léon'un şu sözleriyle belirir:

Aden'de bulutsuz bir gökyüzü altında bir ayna gibi dümdüz duran denizi düşünüyorum, tıpkı 8 Mayıs 1891 günün sabahında, büyük babamın Suzanne ve Léon'la birlikte Ava'nın güvertesinden gördüğü gibi. Daha sabahın sekizinde gölgede kırk bir derecelik sıcaklık var; Bu da önümüzdeki yaz mevsiminin nasıl olacağını habercisidir.³¹

Bu koşullarda Maurice adasına doğru ilerleyen gemi Tanzanya açıklarındaki Zanzibar adasına uğrar. Bu limanda inen yolculardan ikisinde çiçek virüsü belirtileri görülür. Bu nedenle de geminin doğrudan Maurice gitmesine izin verilmez ve böyle durumlarda bir bölümü karantina yeri olarak kullanılan Maurice adasının çok yakınındaki Düz Ada'ya yanaşır. Yolcular burada ne zamana dek süreceği bilinmeyen bir karantina sürecini yaşayacaklarından korkmaktadırlar. Durum korktukları gibi olur, bütün yolcular adı geçen adada karantinaya alınırlar ve bir tür açık hava cezaevinde yaşamaya başlarlar. Romanın başlığı, geçmişten günümüze, özellikle de deniz yolculuklarında sıkça rastlanılan salgın hastalıkların bir kentten başka bir kente, başka bir ülkeden ötekine geçmesinin önlenmesi amacıyla uygulanan kırk günlük süreyi anlatmak için Fransızca *quarantaine* sözcüğü kullanılmıştır. Okyanuslarda ve denizlerde kıyısı olan bütün ülkelerde, adalarda bu adı taşıyan limanlara rastlamak olanaklıdır.

Le Clézio *Karantina* adlı romanın en uzun bölümünü oluşturan *Karantina*'da, bir yandan yolcuların Düz Ada'da alıkonulmalarına neden olan çiçek hastalığının hastalar üzerindeki fiziksel etkilerini sergilerken, öte yandan da insanların ne kadar süreceği belli olmayan bir zaman diliminde yabancıları oldukları bir adada kalmalarının yol açtığı sıkıntıları göstermektedir. Bu iki izleğin yanında anlatının ilerleyen oluntularında önemli bir izlek daha belirir: Karantina yerleşkesinde Avrupalı yolcularla, yerli yolcuların ayrı ayrı alanlarda tutulmaları. Romanın başkışileri Léon'un, büyük kardeşi hekim Jacques ile eşi Suzanne'nin adım adım Düz Ada'yı tanımaya çalışmaları sırasında ayırdına vardıkları bu olgu aslında romanın en önemli iletisidir.

Olaylar Ava gemisinin 27 Mayıs sabahında bütün yolcuları Düz Ada'ya bıraktığı gün yoğunluk kazanır. Ava gemisinin Düz Ada'da doğrudan yanaşacağı bir limanın bulunmaması nedeniyle yolcular açığa demirlemiş olan gemiden sandallarla adaya taşınacaklardır. Yolcuların büyük bir karmaşa içinde adaya taşınmaları gece karanlığına dek sürer. Yolcuların taşınma işlemi

bittikten sonra geceyi geçirecekleri alanların belirlenmesi sırasında da roman başkişilerini çok etkileyen durumlar yaşanır. Hekim Jacques'ın “*Dünyanın sonunu gösteren bir manzara*”³² betimlemesi, hem içinde buldukları nemli ve boğucu sıcaklık ortamına, hem de buralara çalıştırılmak üzere getirilen göçmenlerin durumuna gönderme yapmaktadır. Bu yerleştirme işlemleri sırasında göçmenlerin ağaç dallarıyla yapılmış derme çatma evlere, paryaların koyun öteki tarafında bulunan bir alana, Avrupalıların da Düz Ada'nın öteki tarafında bulunan karantina mahallesine yönlendirilmeleri Léon'u, Jacques'ı ve Suzanne'ı derinden etkiler. Karantina Serdarı Shaik Hussein³³ Avrupalılar mahallesinin uzakta olması nedeniyle, çok kalabalık olmayan Avrupalı yolcuların da bu ilk gecelerini göçmenlerin yerleşkesindeki bir barınakta geçirmelerine karar verir. Anlatıcı Léon Düz Ada'daki ilk gecelerini şöyle anlatır:

*Uyumadan önce kapıya yakın bir yere yerleştirilmiş lambanın ölgün ışığında, Jacques'ın çantasına yaslanmış, gökyüzünü görmeye çalışıyormuş gibi yüzü dışarı dönük karartısını gördüm. Suzanne'a bir çocuğu uyutmak için söylenen saçma sapan sözcükler gibi bir şeyler fısıldadığını duydum: 'Göreceksin, yarın bizi buradan almaya gelecekler, gemi bizi Maurice'e götürecek, yarın gece Anna'da olacağız.' Belki de yüksek sesli düşürüyordu. Suzanne yanıt vermedi.*³⁴

28 Mayıs 1891 sabahında Avrupalı yolcular Düz Ada'nın öteki tarafına, kendileri için ayrılmış hastane olarak da adlandırılan karantina yerleşkesine yürüyerek ulaşırlar. Buradaki evler göçmenlerin yerleştiği barınaklardan biraz daha iyi durumdadır. Böylece roman başkişileri için Düz Ada ile Gabriel adacığı sınırları içinde aylarca sürecektir zor bir yaşam başlar. Anlatıcı Léon günlerini daha çok bu alanlarda gezinerek, bütün sıkıntılara karşın doğal güzelliklerin tadını çıkarmakla geçirir. Hekim olan Jacques ise eşi Suzanne ile birlikte giderek artan hastalara yardım etme çabası içindedir. Günler, haftalar geçtikçe, hastaların ve hastalık sonucu ölenlerin sayısı giderek artar. Özellikle yerlilerin oturduğu bölgelerde durum çok daha ağırlaşır. Hastaların sağaltımı için kullanılan ilaç kinindir. Bunun dışında hastalığa iyi geldiği sanılan değişik bitkilere başvuranlar da eksik değildir. Haziran ayı boyunca da bütün çabalara karşın salgının yayılması önlenmez. Ayrıca çiçek hastalığının yanına sıtma ve kolera gibi hastalıklar da ortaya çıkamaya başlar. Anlatıcı Léon bu korkunç durumu şu tümcelerle anlatır:

*Yasak olmasına karşın, bekçinin önünden geçerek barınağa giriyorum. Bekçi bir şey demiyor. Üç taş üzerine oturtulmuş siyah bir kazanda su ısıtmaktadır. Çadırın altında yan yana yatırılmış on kadar erkek ve kadın bedeni var. Kimileri bir dirseğinin üzerine yaslanmış önlerine bakıyor. Ötekiler de, bütünüyle kefene benzer kirli çarşafların içine sarmalanmışlar. Şişmiş yüzleri, kararmış dudakları, morartuları görüyorum. Rüzgârın dalga dalga getirdiği korkunç bir koku var, ölüm kokusu.*³⁵

Anlatıcı Léon Düz Ada'da karantina koşullarında gelişen salgın hastalıkların neden olduğu durumları, her gün sabahtan akşama dek yardıma gelecek ve onları Maurice adasına taşıyacak geminin ufukta görünmesini büyük bir umutla bekleyen insanları anlatmayı sürdürür. Bu durum aynı yılın Temmuz ilk haftasına dek sürer. Büyük umutlarla beklenen gemi Düz Ada'ya gelir, salgın hastalıklardan kurtulmuş olan Avrupalı ve yerli göçmenlerden oluşan yolcuları Maurice adasına taşır. Le Clézio'nun *Karantinada* kurguladığı salgın gerçekten yaşanmış bir olguya dayanmamaktadır. Olayların geçtiği uzamlar gerçek olmasına karşın, anlatılan salgın hastalıklar söz konusu uzamlarda görülme olasılığı çok yüksek olan durumlardır. Bu nedenle, Le Clézio'nun da salgın olgusunu sömürge adalarındaki yoksulluğu, ayrımcılığı ve bunların neden olduğu olumsuzları vurgulanmak için yerinel olarak kullandığını görmekteyiz.

Sonuç

Covid-19 salgını gelecekte Dünyayı sarsan önemli salgın hastalık olaylarından birisi olarak anılacak, pek çok bilimsel ve toplumsal araştırmaların konusunu oluşturacaktır, geçmişte yaşanan büyük salgınlar gibi. Yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinin iki üç yılı boyunca etkili olan bu salgın nedeniyle belirli süreler içinde evlerinde kapalı kalan insanların zamanlarının bir bölümünü kitap okumak, hatta yazmak gibi zihinsel işlere ayırdıklarını düşünebiliriz. Fransız yazınında salgın hastalık izleğini belli başlı yapıtlarda değerlendirme düşüncesi yaşadığımız bu Covid-19 nedeniyle oluşmuştur. Yazınsal yapıtlarda hastalık izleği doğal olarak hep vardır. Ancak bunların çoğunluğu oluntusal anlatımlardır. Bir de bu çerçeveyi aşan, toplumsal belleğe silinmeyecek biçimde işlemiş salgınlar vardır ki bunlar söylene dönüştürülüp kuşaktan kuşağa aktarılır. Bu türden salgınlar, toplumsal bellekteki etkin durumlarından dolayı yazınsal yapıtlarda da temel ya da yan izlek olarak yer alırlar. Bu çalışmada ele aldığımız Victor Hugo'nun *Sefiller* adlı romanında ve Jean Giono'nun *Damdaki Süvari* adlı romanında 1832 yılında gerçekten yaşanmış olan kolera salgını oluntusal olarak kullanılmıştır. Bu tür kullanımlarda roman izleği bütün olarak salgına ayrılmamıştır. Buradaki kullanım amacı öykülenen olayların gerçeğe benzerliğini güçlendirmektir. Ancak Albert Camus'nün *Veba*'sında daha başka bir durum söz konusudur. Öncelikle romanın başlığı bir salgın hastalık adıdır ve izlek olarak anlatının tümüne yayılmıştır. Buradaki ikinci ayırım ise, hastalığın gerçek bir uzamda ortaya çıkması, ama bütünüyle kurgusal olmasıdır. İlgili bölümde de değindiğimiz gibi Camus'nün işlediği veba hastalığının ortaya çıkma biçimi, yayılımı, Almanya'da ortaya çıkan Nazizm'in yerinel anlatımı olarak kabul edilir. Marcel Pagnol'un *Vebalılar* adlı uzun öyküsündeki veba izleği de bu ulamda değerlendirilebilir. Ancak *Vebalılar*'daki hastalığın gerçekten yaşanıp yaşandığı bilinmemektedir. Yazarın bu konuyu işlemesi yerinel bir anlatıma yönelik olmayıp, daha çok acı-güldürüyü amaçlamaktadır. Jean-Marie Gustave Le Clézio'nun *Karantina*'sına gelince, romanın başlığı dolaylı olarak salgın hastalıklara gönderme yapmaktadır. Buradaki Çiçek hastalığı belirgin izlek olsa da, roman anlatısı içinde daha başka hastalıklar da söz konusudur. Uzamı, süremi belirgin olmasına karşın, bu hastalıkların gerçekten yaşanıp yaşanmadığı bilinmemektedir. Le Clézio burada daha çok sömürge

adalarındaki yaşanan zorlukları, yoksullukları ve ayırıcılığa dikkat çekmektedir

NOTLAR:

¹ Bkz. Le Robert Dico en ligne (www.dictionnaire.lerobert.com)

² İ.Ö. 5. Yüzyılda yaşamış olan Sofokles bu anlatısında Thèbes kentinde yayılan veba hastalığının Tanrıların öfkesi nedeniyle ortaya çıktığını anlatır. Bu sorun Delphes'in ortaya attığı şu kehanetle Oidipus'u acı yazgısına doğru götüren bir takım olayların başlangıcını oluşturur: Oidipus babasını öldürecek, annesiyle evlenecektir. Sofokles'in yapıtındaki veba trajedisi insanlardan kaynaklanan şiddetin eğretilmeli anlatımıdır.

³ Hugo, Victor, Les Misérables (Sefiller), 1862 Paris. Romanla ilgili alıntılar Bibebook tarafından yayınlanan E-Kitap (ISBN-978-2-8247-1080-8) sürümünden yapılmıştır. Erişim: <http://www.bibebook.com>

⁴ A.g.y., s. 1031

⁵ Wechsler, Lauren, *Le choléra en 1832 et à en notre époque* (1832 de ve Günümüzde Kolera), in *Et le choléra s'abattit sur Paris*, Editions Albin Michel, Paris, 1982, s. 12-15

⁶ A.g.y., s.12

⁷ A.g.y., s.12

⁸ A.g.y., s.14

⁹ *Les Misérables*, s. 1159

¹⁰ A.g.y., s.1242

¹¹ A.g.y., s.1302

¹² A.g.y., s.1563

¹³ A.g.y., s.1689

¹⁴ Camus, Albert, *Veba*, çev. Nedret Tanyolaç Öztokat, Can Yayınları, İstanbul 2013

¹⁵ A.g.y., s.6

¹⁶ A.g.y., s. 57

¹⁷ Sophokles *Kral Oidipus*, Çev. Bedrettin Tuncel, Hasan Ali Yücel Klasikleri, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012

¹⁸ Palud, Aurélie, *La portée allégorique des récits d'épidémie: comment La Peste de Camus enrichit la lecture de la fiction contemporaine* in Société Française de Littérature Générale et Comparée, Université de Rennes II, Rennes 2008, s. 2

¹⁹ *Veba*, s. 135

²⁰ Giono, Jean, *Le Hussard sur le toit Gallimard*, Paris 1951

²¹ A.g.y., s. 138

²² Pagnol, Marcel, *Les Pestiférés*, Grasset, Paris 2020.

²³ A.g.y., s.5

²⁴ A.g.y., s.6

²⁵ A.g.y., s 8

²⁶ A.g.y., s.12

²⁷ A.g.y., s.25

²⁸ A.g.y., s. 37

²⁹ Le Clézio, Jean-Marie Gustave, *La Quarantaine*, Gallimard, Collection Folio (n° 2974) Paris 1997

³⁰ A.g.y., s.36

³¹ A.g.y., s.20

³² A.g.y., s.39

³³ Düz Ada'da oturan yerlilerin Afrika kökenli Müslümanlardan oluştuğu için *Karantina*'nın anlatısında bu gibi Arapça kökenli sözcükler sıkça görülmektedir.

³⁴ A.g.y., s. 41

³⁵ A.g.y, s.164

KAYNAKÇA

1. Camus, Albert, *Veba*, çev. Nedret Tanyolaç Öztokat, Can Yayınları, İstanbul 2013.
2. Giono, Jean, *Le Hussard sur le toit Gallimard*, Paris 1951.
3. Hugo, Victor, Les Misérables (Sefiller), Paris 1862.
4. Le Clézio, Jean-Marie Gustave, *La Quarantaine*, Gallimard, Collection Folio (n° 2974) Paris 1997.
5. Pagnol, Marcel, *Les Pestiférés*, Grasset, Paris 2020.

6. Palud, Aurélie, *La portée allégorique des récits d'épidémie: comment La Peste de Camus enrichit la lecture de la fiction contemporaine* in Société Française de Littérature Générale et Comparée, Université de Rennes II, Rennes 2008
7. Wechsler, Lauren, *Le choléra en 1832 et à en notre époque* (1832 de ve Günümüzde Koler), in *Et le choléra s'abattit sur Paris*, Editions Albin Michel, Paris, 1982.
8. Sophokles *Kral Oidipus*, Çev. Bedrettin Tuncel, Hasan Ali Yücel Klasikleri, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.